

EL PAISATGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR A PARTIR DE LA FITOTOPONÍMIA

Miquel Grimalt Gelabert i Raquel Rodríguez Gomila
XV Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Manacor, 2002

«No cal dir que la toponímia és una cabalosa font geogràfica. No hi ha cap aspecte físic o humà de la ciència geogràfica que no pugui ser estalonat, arrodonit o encetat amb arguments toponímics.» Rosselló, V. M. *El patrimoni toponímic de les Illes.*

RESUM

Es fa una lectura del paisatge del terme de Sant Llorenç a partir de l'anàlisi dels fitotopònims localitzats en el recull toponímic d'aquesta demarcació municipal. S'extreu la informació geogràfica inclosa en els noms de lloc, tant pel que fa a les àrees amb aprofitaments agrícoles com aquelles que es mantenen en un estat natural o han naturalitzat recentment la seva coberta vegetal.

En la toponímia recollida apareixen elements que reflecteixen la realitat territorial llorencina, mentre que d'altres evocuen paisatges agraris actualment desapareguts, així com també elements biogeogràfics de notable interès.

EL MARC TERRITORIAL

La toponímia reflecteix en bona mesura la realitat territorial d'una àrea i és una eina de primer ordre per entendre el seu paisatge. En aquest cas la zona de referència és el terme de Sant Llorenç des Cardassar, amb 82,1 km², situat a la part oriental de Mallorca (mapa 1).

Es tracta d'una demarcació municipal prou extensa que abasta realitats territorials contrastades. Hi apareixen tres unitats paisatgístiques ben diferenciades: una franja litoral de materials calcarenítics, vegetació d'ullastrat i escàrrer lleu, una àrea central amb valls àmplies i petites planes que alternen amb sectors de relleu turonat, i un sector septentrional muntanyós que coincideix amb les estribacions de les serres de Llevant, tot i que aquest darrer terme no existeix en la percepció popular i ha estat introduït arran de la bibliografia geogràfica.

La intensa activitat agrària ha canviat els paisatges naturals i la major part del terme és o ha estat conreat i la seva coberta vegetal ha estat transformada. El microrelleu i la

Mapa 1

circulació d'aigües ha estat sensiblement modificat per les omnipresents adaptacions antròpiques a través dels rebliments, construcció de marjades, inhibició dels torrents per parats, dessecació de les zones humides. Amb tot això s'ha acabat per transformar sensiblement el paisatge llorençí.

Dins aquestes transformacions humanes, en darrer terme cal tenir en compte el localitzat, però extraordinàriament fort impacte territorial de les activitats lligades al fenomen turístic, que s'han traduït en una massiva construcció de la línia litoral, que a excepció de la Punta de n'Amer (o des Castell) ha estat totalment urbanitzat, i en un difós, però alhora fort, impacte de les cases amb ús residencial a la part rústica del terme.

FONTS D'INFORMACIÓ

La base de dades general de la qual parteix aquesta anàlisi és un recull toponímic que abasta la part no urbana del terme de Sant Llorenç (Rodríguez Gomila, R.; Grimalt Gelabert, M. 1993).

Aquest corpus toponímic s'ha dut a terme a partir d'informadors orals, sense recórrer a la recerca de noms de lloc conservats únicament a través de documentació històrica ni tampoc s'han utilitzat aquells noms que apareixien a la cartografia publicada, tant general com especialitzada, tot i això no s'ha obviat la consulta d'obres editades o inèdites, així com de mapes específics a l'abast. En general es tracta de noms vius, tot i que s'ha de tenir en compte que els noms localitzats a determinades possessions a l'actualitat abandonades com a explotacions, engolides pels processos urbanitzadors o en mans de determinats propietaris estrangers es poden considerar en vies de desaparició. El recull s'ha efectuat en diferents

entrevistes realitzades sobre el camp i bàsicament durant els primers anys de la dècada de 1990. La col·laboració dels informadors ha estat l'element bàsic per a poder dur a terme la tasca i cap a ells s'adreça l'agraïment dels qui subscriuen aquestes línies; el seu nombre, superior als 80, obvia la citació personal.

La tasca de camp i entrevistes ha estat possible per l'ajuda inestimable dels germans Llorenç i Joan Femenies Girard (*de ses Toltes*), així com també d'Antoni Nicolau Lull (*de Son Siliano*).

CARACTERÍSTIQUES GENERALS DE LA FITOTOPONÍMIA LLORENCINA

Arreu de Sant Llorenç s'han pogut localitzar un nombre considerable de termes referits a la vegetació, tenint en compte tant aquells vinculats directament al territori (136), com aquells en què el fitònim fa relació a un malnom (31) i no es pot considerar, per tant, com estricte fitotopònim amb forta significació geogràfica. El mateix criteri d'exclusió s'ha aplicat envers els noms de lloc que indirectament aboca ven cap a aprofundiments de la vegetació natural (com sitges, carboneres...), o tasques relacionades amb l'agricultura (com era, tafona, safareig...).

La vegetació espontània

El corpus toponímic que fa referència a espècies naturals o espontànies compta amb 73 casos, en el qual s'han inclòs aquelles que en principi no semblen respondre a pràctiques de conreu. Es caracteritza pel predomini dels termes col·lectius en relació a les referències a espècies o a d'altres taxons.

El grup de col·lectius és considerable (50 topònims), d'entre aquests hi ha un conjunt, l'adscripció dels quals a una composició d'espècies ben concreta no admet dubte:

Pinar/ pinaró: formació arbòria caracteritzada per la presència de pi blanc (*Pinus halepensis*) (6 casos, 2 *pinaró* i 4 *pinar*).

Arboçar: conjunt d'arboceres o arbocers (*Arbutus unedo*) (5 casos, tot i que 3 van lligats a una propietat amb aquest nom).

Alzinar: formació arbòria caracteritzada per la presència d'alzina (*Quercus ilex*) (2 casos, ambdós a sa Begura).

Esteparó (diminutiu d'*estepar*): formació arbustiva en què predominen les este pes (diverses espècies que pertanyen al gènere *Cistus*) (1 cas).

Murteret (diminutiu de *murterar*): formació de murter a (*Myrtus communis*), l'exemple que s'ha recollit *Murteret de Carrossa* sembla clarament determinat per raons botàniques no sembla fer referència a una metàfora d'un accident de relleu negatiu, i en canvi indica una àrea notòriament humida, condició idònia per a l'arrelament de les murteres.

Matar: paratge visualment caracteritzat pel predomini de la mata (*Pistacia lentiscus*) (1 cas).

Altres termes col·lectius fan referència més que res al caràcter formal de la vegetació, sense que quedi tan clara la seva composició específica:

Bosquet/bosquets: formació vegetal arbòria i atapeïda, als exemples estudiats apareix comunament en forma plural. A diferència del que succeeix en altres parts de Mallorca, no es lliga estrictament a alzar, sinó que també apareixificant formacions arbòries d'ullastre (3 casos).

Garriga/garrigó: formació vegetal arbustiva espontània més o menys oberta, és un terme desproveït de significació sobre espècies concretes (2 casos, un en cada forma).

Marina: formació vegetal de port arbustiu o arboreu obert, dominada per ullastre, mata, estepes i altres arbusts i lianes. La seva definició coincideix amb la comunitat fitosociològica de l'ullastrar *Cneoro ceratonieton* (9 exemples).

Mitjà: sinònim de *Marina* (3 casos).

Pleta/Pleteta: part d'una propietat amb vegetació espontània que contrasta amb la resta de l'explotació, ocupada per conreus (11 exemples); sol haver-hi una sinonímia amb marina o mitjà, però apareix en alguns punts lligat a formacions diferents a l'ullastrar.

Prat: àrea inundada en la qual apareix vegetació pròpia d'indrets humits (la composició específica de la qual és molt variable en funció de la qualitat de l'aigua, de la durada del període inundat i de la fondària de la capa aquosa). L'exemple trobat és *es Prats*, situat a la vora del Torrent de Sant Llorenç i en una àrea fàcilment inundable, respon plenament a aquestes condicions.

Un cas particular és el del terme **Puat**, amb la significació d'àrea on fa mal passar, de paratge mal present, qualificatiu que no queda clar si prové de l'ènèrgic micro-relleu de la zona o de la proliferació d'espècies vegetals espinoses. Només se n'ha trobat un exemple.

Un altre cas que no és estrictament referit a la vegetació, però que hi manté una relació és el d'**Infern**, topònim estricte que apareix sense ésser precedit d'article aplicat a una possessió del nord del terme (*Infern Nou* i *Infern Vell*), però que fent-se ressò de les característiques físiques del terreny (amb un micro-relleu prou vigorós i amb vegetació atapeïda i en què fa mal passar) s'ha traslladat com a particular genèric per nomenar les parts marginals de determinades possessions, amb un paratge muntanyós, i espessa garriga (*Inferns de Balafi* i *Inferns de ses Voltes*).

Els fitotònims que esmenten clarament una espècie són manco nombrosos (23 exemples), i amb una notòria varietat.

Alga: *Posidonia oceanica*, planta marina superior forma gran prades submergides davant els litorals de Mallorca, els temporals n'acumulen sovint les restes a les costes. Apareix a *es Caramull de s'Alga*, al sector litoral de ses Planeres.

Arbocer: *Arbutus unedo*, arbust amb fruita comestible. És notòria la presència de la forma *arbocer* en la toponímia, quan l'ús habitual a la zona és la forma femenina *arbocera*. S'utilitza per nomenar un sementer de Sos Llulls (*Camp des Arbocers*).

Alzina: *Quercus ilex*. Prou repetit per nomenar paratges: *ses Alzines* (Pou Colomer Catalina des Forn, Pou Colomer Vell), *Baix de ses Alzines* (Sos Llulls), *Regueró de ses Alzines* (Pou Colomer Catalina des Forn).

Argelaga: *Calicotome spinosa*. Arbust espinós que sol proliferar en ambients sobrepasturats. *Clova de ses Argelagues* (Pou Colomer den Galina).

Baladre: *Euphorbia dendroides*, lletrera de grans dimensions. Apareix a una elevació de ses Talaies (*Puig des Baladre* i *Sementer des Puig des Baladre*). El terme *baladre* en el parlar actual de la comarca actualment sol identificar una espècie ornamental introduïda (*Nerium oleander*), prou verinosa i altrament natural a les Pitiüses.

Card: terme aplicat a diverses espècies de plantes herbàcies de diversos gèneres (*Eryngium*, *Cynara*, *Carlina*, *Galactites*), precisament el col·lectiu de card, *Cardassar*, apareix associat al nom oficial de Sant Llorenç, i en certa manera seria l'espècie vegetal emblemàtica en aquesta demarcació municipal. Apareix en la forma *Camada des Replà des Cards*, viari que recorda un sementer de Lluçanar, actualment establert en petites propietats.

Cibolla: *Asphodelus fistulosus*: liliàcia d'esponerosa floració blanca, que es feia servir per a alimentació humana en temps de f am. La forma que s'ha recollit és una personificació en referència a una tanca *na Cibolla* (ses Talaies).

Estepeta: exemplar d'estepa (*Cistus ssp*) de port petit. S'utilitza per nomenar un paratge *ses Estepetes* (ses Talaies).

Fenàs de Cabell: (*Stipa fontanesii*, *Brachypodium ramosum* ?). Herbàcia que sol arrelar en sòls pedregosos i secs. Citat a ses Talaies, on s'utilitza per nomenar un paratge *es Fenàs de Cabell*.

Gatovell: genèric de planta coixinosa, que a les àrees de muntanya s'assimila comunament als endèmics *Teucrium subspinosum* o *Astragalus balearicus*, en tant que a la vorera de mar s'aplica a un altre coixinet *Launaea cervicornis*. Referit al primer biòtop, apareix a Sos Llulls (*Coll des Gatovells*).

Mata: *Pistacia lentiscus*, arbust coral de les marines i boscs illencs, planta aromàtica amb diversos aprofitaments i que produeix el llentiscle, fruit que constitueix la base alimentària de nombroses espècies d'aus, s'utilitza per descriure un paratge de l'àrea de Calicant *sa Mata Plana*.

Pi: *Pinus halepensis*, és la conífera nadiua més abundant i estesa a Mallorca. Com a espècie apareix esmentada en el cas d'un arbre singular , avui en dia desaparegut, però toponímicament viu, reconvertit en un creuer de camins (*Pi den Salero*). També nomena una propietat *Son Pi*, dividida entre dos parents *Can Joan de Son Pi* i *Can Miquel de Son Pi*.

Pi Ver: *Pinus pinea*, conífera mediterrània, a Mallorca introduïda i subespontània, caracteritzada per produir pinyons prou apreciats per a usos culinaris. Dóna nom a un sementer de sa Coma (*es Pins Vers*).

Revell: *Olea europaea var oleaster*. Varietat formal de l'ullastre, caracteritzat per la fulla més rodona i el port inequívocament arbustiu. Utilitzat per significar una àrea elevada de Calicant: *Turó des Revells*.

Romaguera: *Rubus ulmifolius*, planta rosàcia pròpia de voreres de camins i torrents, prou coneguda per fruitar mór es i per les seves espines. Actualment a Mallorca s'utilitza amb la forma masculina *romaguer*, o amb el sinònim *batzer*, defineix a una propietat de la part central del terme (*sa Romaguera*).

Ullastre: *Olea europaea*, forma nadiua de l'olivera. Determina el nom d'una elevació de la Muntanya de Calicant (*Turó des Ullastres*, en contraposició amb un proper *Turó des Revells*) i d'un sementer es Pou Colomer de na Catalina des Forn (*Sementer de s'Ullastre*).

Un cas que mereix un tractament particular és el de s' **Esteparó**, topònim que s'ha identificat com a terme col·lectiu diminutiu d' *estepar*, tot i que s'hauria pogut entendre diminutiu de qualsevol de les estepes comuns a la zona (*Cistus monspeliensis*, *Cistus albidus* o *Cistus salviaefolius*). No sembla gaire creïble que es tractés de l'espècie que en terminologia botànica apareix amb prou semblant (*Esteparol* = *Cistus clusii*), aquesta espècie prou abundosa a Eivissa a Mallorca és de distribució restringida al sud de l'illa i desconeguda a l'àrea d'estudi.

Les referències indirectes a la fitonímia

La fitonímia referida a espècies espontànies no ha nodrit excessivament el malnomari llorençí, altrament messell de referències a espècies conreades i molt més encara a zoònims, tant domesticats com salvatges o ferals. Per aquest motiu la toponímia del terme no s'ha vist gaire enriquida per aportacions de noms de plantes no conreades fixades a partir des sobrenoms, i que sempre segueixen la fórmula *Can/Ca na; Lo d'en/Lo de na*.

Els malnoms que s'han trobat determinant llocs coincideixen, pel que fa a la varietat de formacions vegetals, quasi totalment amb la fitotoponímia estricta (pi, mata, garriga, revell, bosc), únicament apareix com a no va aportació el canyet (*Phragmites communis*), espècie tanmateix poc comuna al terme, tret que no arrelàs temps enrera al l'estanyol de Son Moro o a la part de darrera des Ri vet de s'illot, la primera d'aquestes zones humides està dessecada des de fa dècades i la segona recreada a la dècada de 1990.

La relació sencera d'aquests noms de planta passats per l'antròponímia és: *Ca na Pina, Can Rafel de Son Garriga, Can Xisco de Son Garriga, Cas Garrigó, Can Revell, Lo d'en Mates, Can Sebastià Bosco, Lo d'en Llorenç Bosco i Cloveta d'en Canyet* (can Carbó).

Els conreus i aprofitaments agrícoles

El nombre total de topònims que contenen informació directa referida a aprofitaments agrícoles és realment notori, atès que integra fins a 63 mots. No s'han inclòs en la relació aquelles referències indirectes, altrament molt nombroses, sobre activitats agràries (eres, garbes, tafones, sitges...) que no contenièn estrictament el nom de la planta conreada. La caracterització d'aquest corpus s'ofereix a continuació.

El predomini aclaparador de l'arbrat

La **figuera** és la reina dels topònims agraris llorencins, i per extensió de bona part del Llevant de Mallorca. El nombre de referències és de 17, la major part de les quals són cloves o sementers amb la denominació segons la fórmula *Figueral de...* (*nom de la propietat*) (Pocafarina, Pou Colomer, sa Carbonera, ses Toltes, ses Piquetes), es pot tractar d'una parcel·la sembrada des d'antic i aleshores ser un *Figueral Vell* (sa Begura, Pou Colomer Catalina des Forn), o venir determinat per un malnom (*Figueral d'en Moll, Figueral de Can Vicenç*). L'altra forma més repetida és la de *ses Figueres/ ses Figueretes* (Tenja, ses Talaies, Rafal Sec), que pot venir complementat per informacions topogràfiques (*Pla de ses Figueretes* —Sos Llulls—, *Turó de ses Figueres* —Son Carrió—, *Coma Figuera* —Calicant—). En contrast amb el que succeeix a d'altres àrees de la mateixa comarca com la Marina de Manacor (Grimalt; Rodríguez, 2001), a Sant Llorenç quasi no hi ha gaire topònims derivats de les nombroses varietats d'aquesta sucosa fruita, i el repertori d'aquesta mena queda reduït al *Pla de ses Catalines* (Son Sureda Nou).

Tot i que el parentiu amb la figuera no va més enllà del nom, s'ha d'assenyalar la presència de la **figuera de moro** en el repertori de noms de lloc amb dos exemples, a sa Begura i ses Talaies, en els quals se segueix la forma *ses Figueres de Moro* per definir una tanca de la propietat amb una referència a aquesta planta d'origen americà introduïda amb tant d'èxit a Mallorca.

L'**ametler** no és l'espècie més abundosa en la toponímia (11 exemples), tot i que el paisatge llorencí actual està marcat per l'aclaparador domini territorial d'aquest fruiter. La seva presència es lliga a un genèric predominant: *s'Ametlerar* (5 exemples), tot i que hi ha altres formes *Clova des Ametlers, Camp des Ametlers, es Ametlers Joves* i un cas prou peculiar *sa Platja des Ametlers* (ses Talaies), lluny de la línia litoral, però en una àrea on apareixen de tant en tant llisars rocallosos. Un únic nom de lloc fa referència directament al fruit d'aquesta espècie (*Clova de ses Metles* —Pou Colomer—).

El contrast amb l'omnipresent ametler, l'**olivera** és avui en dia una raresa en el paisatge llorencí; això no obstant, la seva empremta toponímica és ben notòria amb 9 noms de lloc. Aquestes referències oleolícules vénen encaçalades pel genèric *Olivar* tot sol o seguit de qualificatius sobre la seva edat —*Vell, Jove, Nou*— (ses Talaies, ses Andrees, sa

Carbonera, sa Begura); l'altra forma representada és la de *ses Oliveres/ses Oliveretes* (Infern, sa Coma, Son Garriga).

Pel que fa a d'altres **fruiters**, la representació és prou reduïda. Les espècies que apareixen es refereixen bàsicament a les que ocupaven petits redols (*Clova des Cirerers* –Pou Colomer– *Sementer de ses Pomes* –sa Begura–), els camps de cítrics amb una major tradició (*ses Llimoneres* –Son Sureda–, *es Tarongers d'en Miquel Coll* –Son Carrió–). L'absència d'una tradició en l'explotació dels fruiters de pinyol es demostra per una sola referència a l'albercoquer (*es Albercoquerets* –Son Carrió–), i en darrer terme cal esmentar una referència a la morera (*Pou Morer* –Son Vives–), espècie actualment poc present, però que temps enrera va tenir una certa expansió, així i tot la forma femenina (*morera*) és la vigent al vocabulari usual llorenç i no el masculí, d'ús fossilitzat a la toponímia.

Dues realitats poc representades a la toponímia: els cereals i la vinya

El conreu de la **vinya**, tan important arreu de Mallorca té poc reflex en la toponímia llorençina, únicament es pot esmentar *sa Clova de sa Vinya* (sa Begura), situada en aquesta àmplia propietat de l'àrea septentrional del terme, on actualment no hi ha cap indici d'activitat vitícola. A la part plana del terme es localitzen *sa Vinyassa* (Can Moià) i *sa Vinyeta* (Son Carrió Vell).

Més sorprenent és l'absència de toponímia directa referida al conreu de **cereals**, que només s'intueixen indirectament per la profusió d'eres (Rafal Sec, sa Begura, sa Begura Nova, Pocafarina, sa Carbonera, ses Toltes...), o amb noms de propietats amb vinculacions cerealícoles (Son Pocapalla).

En contrast amb els cereals els **llegums** apareixen als noms de dues tanques en explotacions del nord del terme, on s'han recollit *sa Clova des Xítxeros* (Pou Colomer de na Catalina des Forn) i *es Racó des Ciurons* (Can Carbó).

La importància de les àrees regades

El reguiu és una realitat territorial poc estesa a Sant Llorenç, encara que l'explotació de les aigües subterrànies ha permès la presència a partir de la dècada de 1970 d'algunes explotacions intensives d'aquesta mena. A la toponímia, les referències a àrees irrigades són relativament nombroses i sempre utilitzen el genèric *hort* (11): una part són els noms d'àrees molt parcel·lades que aprofiten el cabal de les poques fonts de la contrada (*Horts de Balafi*, regats per les aportacions de la Font de Tenja, *Horts de Llucamar* i *Horts de sa Cova*) o del viari que hi accedeix (*Camada des Horts*). En altres casos es tracta únicament de la part regada d'una gran explotació (Son Sureda Nou, Calicant, ses Talaies), d'alguna tanca immediata (*Baix de s'Hort*—ses Talaies). Finalment existeixen explotacions actualment segregades de la possessió original, que en el seu moment en foren l'hort i que la toponímia recorda (*Hort de sa Begura*, *Hort de ses Planes* i *Hort de ses Toltes*), totes elles alimentades per fonts properes.

Era tradicional l'existència de parcel·les, territorialment minúscules, dedicades a uns pocs fruiters o cítrics regats, properes a les cases i que eventualment apareixen esmentades com a *Jardí* (ses Toltes, Son Trobat), poc presents en la toponímia. En el cas de Son Trobat s'han fet extensius a un sementer (*Baix des Jardí*).

Les referències indirectes a la fitonímia conreada

La fitonímia referida a espècies conreades aporta una part del malnomar i llorenç i la toponímia del terme s'ha vist així indirectament enriquida per aportacions de noms de

plantes conreades, que apareixen acompanyant determinants molt diversos, des de les fórmules de propietat (*Can, Lo d'en*) a elements naturals (*Xaragall*) o construccions (*Caseta, Pont*).

Els malnoms que s'han trobat determinant llocs coincideix en parcialment amb les espècies que s'ha comentat sobre la fitotoponímia estricta. Els més nombrosos són els noms de fruita i fruiters, sobretot *Móra* (9 exemples), *Metla, Figuera* (3) i *Parera*. No hi manquen referències a lleguminoses (*Fava, Guixa*) i a plantes vitícoles (*Parreta*). Finalment l'element regat és present amb el sobrenom *de s'Hort*, malnom d'origen toponímic i que apareix a 3 indrets.

La relació sencera és:

Can Móra (2), *Can Joan Móra, Can Mateu Móra* (2), *Cas Sabater Móra* (2), *Caseta d'en Móra, Lo d'en Jordi Móra, Can Metla, Can Toni Figuera, Caseta d'en Figuera* (2), *Lo d'en Figuera, Lo d'en Parera, Pont d'en Fava, Xaragall d'en Fava, Can Guixa, Can Joan Parreta, Can Toni de s'Hort, Lo d'en Toni de s'Hort, Devora can Toni de s'Hort (Begura Nova)*.

CLAUS D'INTERPRETACIÓ DEL PAISATGE A TRAVÉS DELS FITOTOPÒNIMS

Es pot dur a terme una lectura territorial prou interessant del terme de Sant Llorenç només a partir de la lectura i localització dels topònims que s'han esmentat. A dit efecte s'ha confeccionat una cartografia temàtica amb la localització dels noms de lloc amb informació sobre la vegetació.

En tots els casos s'aprecia com hi ha una part central del municipi, al voltant del nucli urbà de Sant Llorenç i en coincidència amb les terres agrícoles més productives, en què les referències fitotoponímiques són escasses. Es tracta d'un sector del terme intensament parcel·lat, per la qual cosa la toponímia queda en molts de casos reduïda a una relació de petites finques determinades pel nom de família dels propietaris precedides per les partícules *Can* i *Lo d'en* i gairebé desproveïdes de connotacions geogràfiques directes.

Contràriament les àrees prelitorals i muntanyoses, que mantenen propietats mitjanes i grans, compten amb una toponímia descriptiva prou interessant i que ofereix informació de gran qualitat.

Les grans unitats de paisatge

Les referències a espècies naturals reflecteix en molt bé el contrast existent entre la part nordoccidental del terme, amb litologies margocalcàries, relleus notables i una major pluviometria i la part sudoriental, de caràcter litoral, amb materials calcaris escullosos, relativament planera i amb un clima marcadament menys plujós.

Aquestes característiques es tradueixen en la contrastació entre dues vegetacions potencials: l'alzinar balearic a l'interior més humit i amb substrats menys calcaris i la marina d'ullastre en la franja paral·lela al litoral.

El **mapa 2** recull la localització dels topònims relacionats amb l'alzina (alzina, alzar i bosc), que mostren una estricta fidelitat a la zona interior i són totalment absents de la part meridional de Sant Llorenç.

Els termes que configuren la seqüència relacionada amb les formacions d'ullastrar (Marina, Marineta, Mitjà i Pleta), molt nombroses, apareixen en el **mapa 3** i constitueixen un núvol de punts amb una gran densitat a la part sud del terme. No hi manquen alguns exemples situats a la part nord del terme, provocats pel fenomen ja esmentat de l'ambigüitat del genèric *pleta* en relació a una composició fitosociològica concreta.

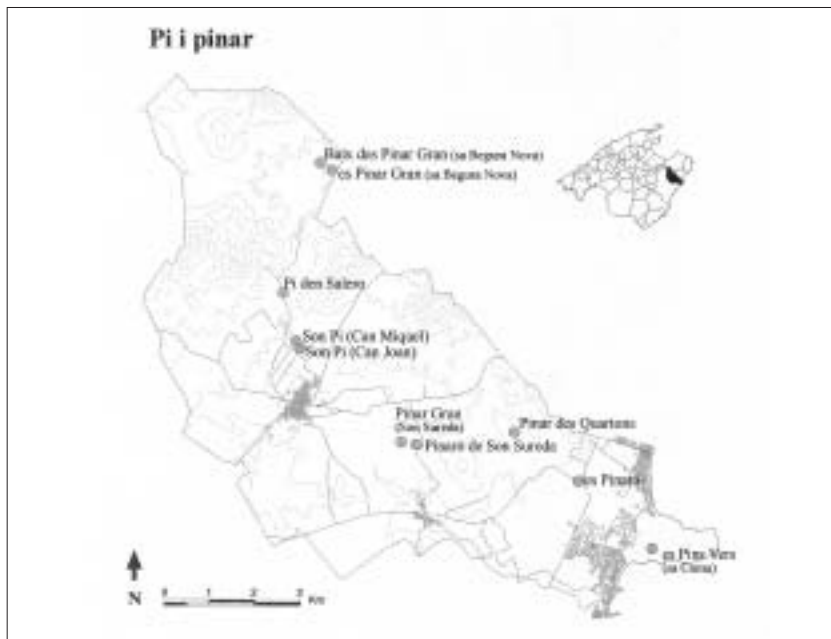

Mapa 2

Mapa 1

La localització de les diferents espècies vegetals en el mapa no sempre ofereix una informació addicional tan profitosa com els exemples anteriors; així el grup de topònims lligats amb el pi (**mapa 4**) apareix distribuït d'una manera gairebé homogènia en el mapa del terme, tot i en relació amb el caràcter força més cosmopolita d'aquesta conífera.

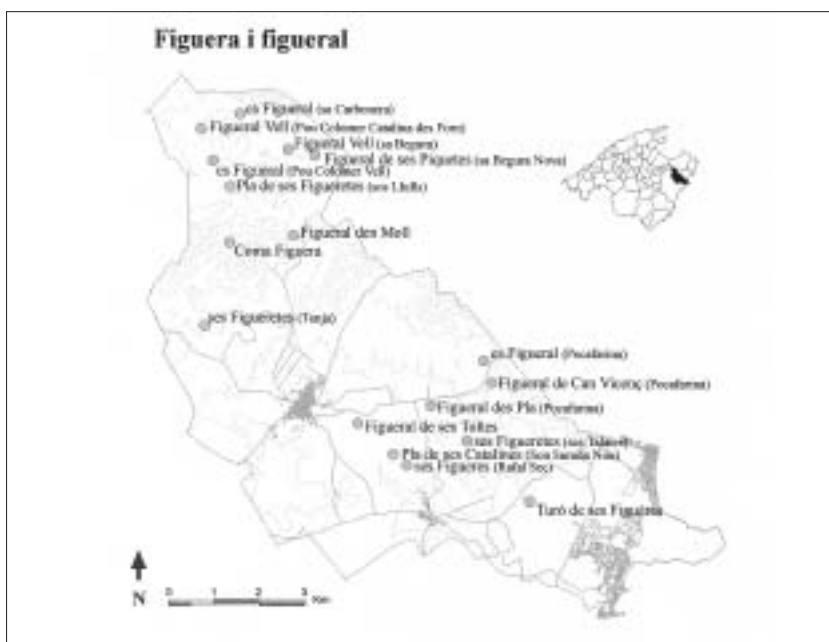

Mapa 4

Paisatges agraris actuals i històrics a través de la toponímia

Els conreus també exigeixen unes condicions naturals per a poder arrelar i obtenir profitoses collites, però alhora són el resultat d'una dinàmica de mercat i d'usos canviants, a més d'estar relacionats amb el model de la propietat i el règim d'explotació. Tot i aquestes condicions, en la toponímia llorençina la figuera ha estat l'espècie més representativa, repartida arreu del terme amb una densitat gairebé homogènia, des de les marines litorals fins a les possessions de la part muntanyosa, inclosa la rodalia de la vila, tal com queda palès al **mapa 5**. Unes conclusions prou similars es poden extreure del **mapa 6**, referit als topònims amb referència a l'ametller. Aquest fruïter, d'introducció massiva a les primeres dècades del segle XX, s'ha estès tant a les planes com als costers i els noms de lloc en situen a tots els paisatges agraris llorençins.

Ametllers i figueres constitueixen dos exemples de distribucions d'arbrat que abasten tot el terme i que responen a una realitat del paisatge actual, en el qual són dominants (tot i el retrocés de les figueres, sovint arrabassades pel nul valor comercial de la seva producció). En canvi l'olivera no és a l'actualitat (2002) un tipus d'aprofitament agrari important a Sant Llorenç, però en la toponímia la seva presència és més important del que caldria suposar (**mapa 7**).

Mapa 5

Mapa 6

Mapa 7

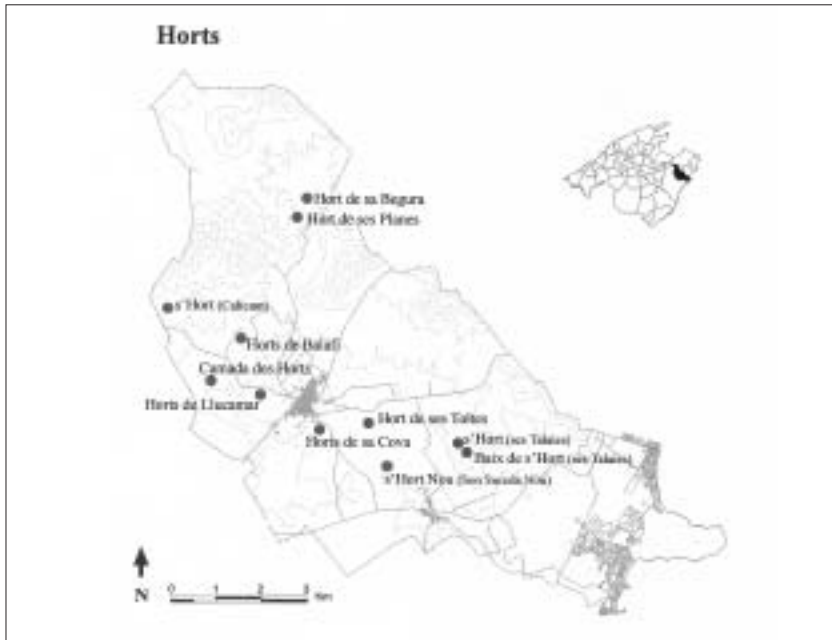
Els olivars apareixen dissociats a dos tipus de localitzacions, bé a l'extrem nord de la demarcació municipal, bé a les possessions de la marina. La toponímia en aquest cas per met una lectura històrica del territori: d'una banda els olivars de les possessions contigües al terme d'Artà, corresponen a àrees de producció oliera lligades a àrea muntanyosa, dominant encara a la Serra de Tramuntana i en menor mesura encara present en algunes àrees d'Artà, Capdepera i en menor mesura de Son Servera. En contrast, els olivars en terrenys de marina responen a un model d'explotació de l'olivera a àrees planeres, que a l'entrada del segle XX ja estava en total decadència i que és testimoniada amb els noms de sementers de sa Talaia i sa Coma. Aquests olivars en pla degueren abastar bona part del terme si hem de creure un altre testimoni toponímic tan inequívoc com el de la possessió de sa Tafona, situada a l'àrea central del terme, equidistant entre els nuclis de Sant Llorenç i Son Carrió.

Realitat paisatgística i toponímia són elements equivalents i canviants, i ara en funció de com evolucionin les noves pràctiques intenses de producció d'oli en expansió a Mallorca, basades en varietats no autòctones d'olivera productivitat conreades a àrees planeres, potser el paisatge de l'olivar de muntanya passi a ser el relict toponímic, mentre que la reintroducció de l'espècie a la part plana del terme tendrà a donar significació a una toponímia que avui per avui és simplement testimonial.

La distribució dels horts en funció d'uns escassos recursos hídrics superficials

Prou interessant és la cartografia elaborada a partir de la localització de tots els horts del terme, que es lliga a la presència d'àrees irrigades amb una certa tradició, ja que certament els reguius de nova planta no solen tenir una traducció en la toponímia amb la forma clàssica d'hort, sinó que quan la posada en irrigació és recent els noms de lloc sovint només es fan ressò d'elements de les estructures utilitzades, com poden ser els pous o els safareigs.

Els horts es distribueixen tots de nord a sud, agrupats per zones, per motius de diversa índole. Una primera àrea irrigada se situa al voltant de sa Begura i ses Planes, tot coincidint amb un contrast litològic prou marcat entre l'àrea marçolcària de la vall interior d'Infern/sa Begura amb les alineacions muntanyoses de Calicant/s'Esquerda, a favor d'aquesta discontinuïtat de materials apareixen un conjunt de sorgències. De fet, el torrent de ses Planes, en aquest tram conegut com es Gorç, es converteix en un curs quasi permanent a causa d'aquest tipus de fenomen (**mapa 8**).

Mapa 8

Un segon indret amb irrigació es consolida al voltant de la Muntanya de Calicant, entorn de la qual l'enginyeria humana ha bastit sistemes de captació d'aigua a través de fonts de mina, que al vessant manacorí d'aquesta muntanya ha donat lloc a topònims que descriuen aquesta realitat (sa Mineta). Els Horts de Balafi i de Calicant responen a aquesta gènesi.

Més al sud, ja al voltant del poble, un nou origen dels recursos hídrics és el niell freàtic lligat al curs del torrent de Sant Llorenç i el seu conjunt d'afluents, que en circumstàncies de materials favorables afavoreix de nou l'aparició de fontetes. Una expressió ben clara d'àrea irrigada per aquesta causa la constitueix s'Hort de ses Toltes.

CONCLUSIONS

El terme de Sant Llorenç mostra una significativa riquesa fitotoponímica de l'anàlisi de la qual es poden extreure elements d'interès geogràfic.

Es tracta d'un conjunt de noms de plantes fixades sobre el territori que en tots els casos correspon a espècies presents a qualche punt del territori llorençí, inclosos aquells en què deriven de malnoms o en què fan referència a conreus que han estat substituïts.

Es constata com determinades formes actualment no vigents en el vocabulari usual tenen una pervivència toponímica, com ara la utilització de formes masculines o femenines que contrasten amb les usuals (Morer, Arbocer, Romaguera), així com la de noms populars prou genuïns però avui en dia atribuïts habitualment a d'altres espècies (Baladre en el sentit de *lletrera*).

Els topònims reflecteixen el paisatge de Sant Llorenç, del qual ofereixen una descripció, tot i que l'evolució en els canvis dels usos del territori és molt més ràpida que l'adaptació de la toponímia a la realitat espacial, sobretot pel que fa a les pràctiques agrícoles. De fet la lectura a través dels noms de lloc ofereix la visió d'un terme en què predomina el figueral, i en què el segon arbre per extensió és l'ametler, que per poc supera el notable pes específic que també té l'oli vera; aquesta visió contrasta amb el retrat actual en què l'ametler domina absolutament plans i vassants, les figueres —en franc retrocés— romanen sense profit econòmic i les oliveres són una raresa. Això no obstant, els topònims fan una lectura diacrònica gairebé perfecta de l'evolució dels aprofitaments agraris al llarg dels dos darrers segles, i descriuen i localitzen els processos de substitució d'un tipus d'arboricultura per altres.

Prou interessant resulta la significació geogràfica de determinats topònims referits a espècies espontànies o a la presència d'aigua, en què la distribució dels mots sobre la cartografia és un reflex perfecte dels contrastos litològics, edàfics i de paisatge. Casos com el contrast del món de l'alzinar amb el de les marines o el de la localització de les diferents fonts i punts irrigats ho testimonien.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, M. A.; MOLL, F. DE B. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma: Moll, 1975.
- BONAFÈ, F. *Flora de Mallorca*. 4 vol. Palma: Moll, 1977.
- CORTÈS, J. [et al.] *Sant Llorenç des Cardassar*. Palma: Hora Nova, 1999. (Guia dels pobles de Mallorca, 8).
- GRIMALT GELABERT, M.; RODRÍGUEZ GOMILA, R. *Topònims i geografia de les possessions del litoral del terme de Manacor*, 2001.
- ORDINAS GARAU, A. (1996). *Oronímia, Hidronímia i Fitonímia. Una aproximació a la terminologia geogràfica del paisatge natural menorquí*, 1996, pàg.145-152. (Treballs de Geografia, 44).
- *Geografia i llengua. Topònims i genèrics toponímics de les Illes Balears*. 3 vol. Palma: UIB, 1996. Tesi Doctoral.
- RODRÍGUEZ, R.; GRIMALT, M. «La Toponímia de Sant Llorenç» A: CORTÈS, J.; MOLL, I.; RIERA, J. (ed.) *Sant Llorenç des Cardassar. Conjunt d'estudis sobre cent anys d'autonomia municipal*. Palma: UIB/Consell de Mallorca/Ajuntament de Sant Llorenç, 1994, pàg. 89-134.
- ROSSELLÓ VERGER, V. M. «El patrimoni toponímic de les Illes». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* 46, 1990, pàg.131-136.